

JEDANAESTO PROLAZNO VREME

SADRŽAJ

I	
KRATAK OSVRT NA OVOGODIŠNJE ISTRAŽIVANJE	4
STRENGTH OF AMCHAM	6
II	
METODOLOGIJA I STRUKTURA UZORKA.....	8
III	
POSLOVANJE U 2023. GODINI	12
IV	
STATUS I TREND RAZVOJA POSLOVNOG OKRUŽENJA	15
V	
PROGNOZE ZA NAREDNU GODINU	20
VI	
REFORME ZA DUGOROČNI PRIVREDNI RAST	27
VII	
ALOKACIJA BUDŽETSKIH SREDSTAVA	29
VIII	
PRIORITETI ZA EKONOMSKI RAST	30
KORUPCIJA	30
PRAVOSUĐE.....	31
DIGITALNA TRANSFORMACIJA.....	33
ZELENA AGENDA	35
SIVA EKONOMIJA.....	40

I

KRATAK OSVRT NA OVOGODIŠNJE ISTRAŽIVANJE

Istraživanje poslovne klime i poverenja investitora Američke privredne komore u Srbiji (u daljem tekstu: **AmCham**), daje prikaz percepcije kompanija članica AmCham-a, kao i malih i mikro preduzeća (u daljem tekstu: **MMP**) van članstva AmCham-a, o poslovnom okruženju u Srbiji, njihovom poslovanju u tekućoj i planovima za narednu godinu, posvećenosti zelenoj agendi i održivom razvoju, kao i o najvažnijim reformskim prioritetima za unapređenje poslovnog okruženja. Prethodna istraživanja su sprovedena 2013, 2014, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 i 2022. godine.

SAŽETAK

AmCham kompanije članice umereno su zadovoljne poslovnom klimom u Srbiji, dajući joj ocenu 2,9 (na skali od 1 do 5), sa postepenim trendom rasta umereno zadovoljnih i pada nezadovoljnih članica, kojih je ove godine najmanje od kako se ovo istraživanje sprovodi. Mala i mikro preduzeća koja nisu AmCham članovi, dele stavove većih kompanija, ocenjujući poslovnu klimu ocenom 3.

Poslovna klima u Srbiji je, kao i ranijih godina, bolje ocenjena od klime u zemljama okruženja koje nisu u EU, a lošije od zemalja koje su članice EU, ukazujući na značaj faktora predvidivosti javnih politika, kao i mogućnosti korišćenja posebnih fondova za skupe reforme (npr. u domenu zelene agende) koje su dostupne samo EU članicama.

Većina AmCham članica će zabeležiti rast prihoda i profita do kraja ove poslovne godine, dok će investicije i broj zaposlenih kod najvećeg broja njih ostati na prošlogodišnjem nivou. Kod oko polovine ispitanih mikro i malih preduzeća profit i prihodi će se zadržati na istom nivou, a kod velike većine investicije i broj zaposlenih se takođe neće menjati. Ovi rezultati su značajno bolji nego u istom periodu prethodne godine.

Visoka stopa inflacije, koja utiče na smanjenje realne kupovne moći stanovništva i stalni rast cena sirovina i proizvodnih inputa, izdvajaju se, kako od strane članica, tako i od strane MMP, kao najveći izazovi za poslovanje.

U uzorku mikro i malih preduzeća poseban izazov predstavlja visoka i rastuća cena energenata, posebno električne energije.

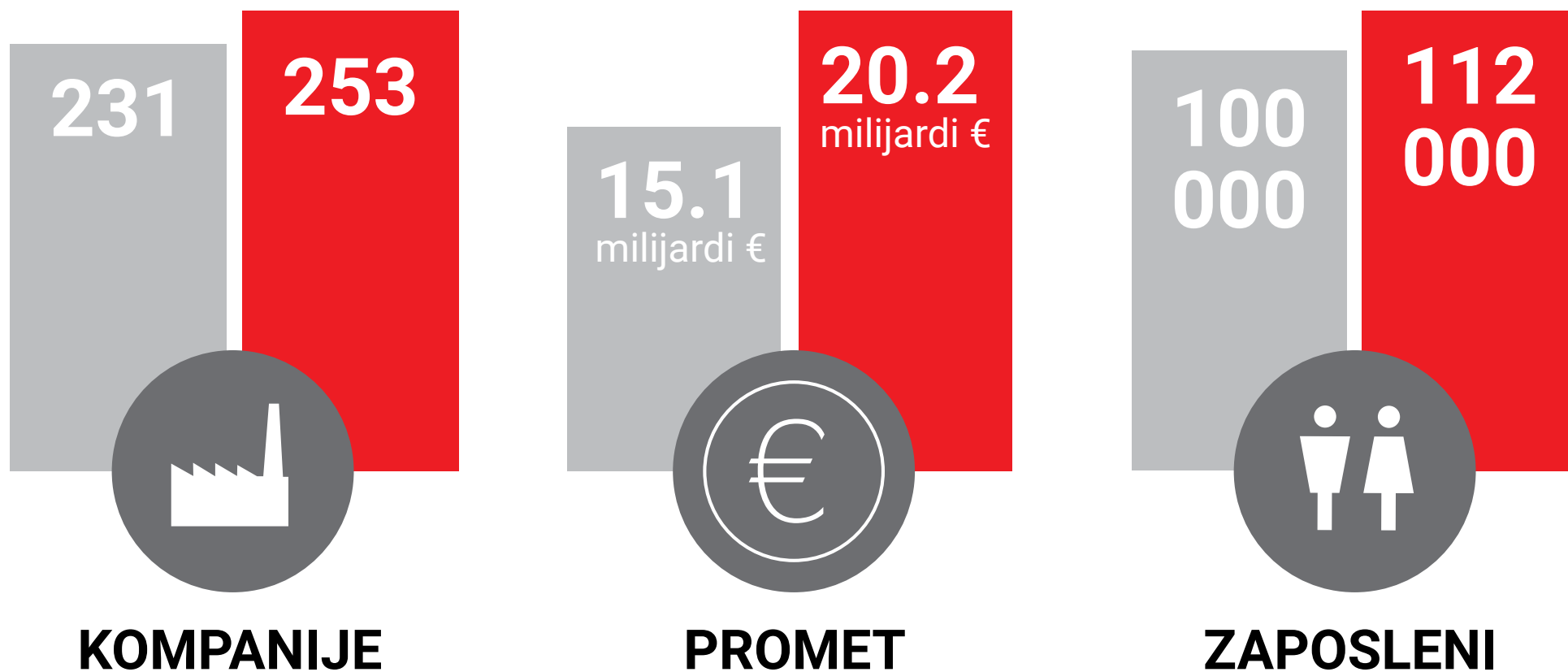
Kada je reč o prognozama poslovanja u 2024. godini, primetno je poboljšanje u očekivanjima u odnosu na prethodne godine koje su bile obeležene velikim krizama na globalnom planu – epidemijom koronavirusa i ratom u Ukrajini. **Povećanje poslovanja u narednoj godini i nove investicije očekuje oko dve trećine članica AmCham-a, dok polovina veruje da će doći i do povećanja broja zaposlenih.** Iako su nešto opreznije u prognozama, četiri od deset malih i mikro preduzeća očekuje rast poslovanja, dok njih tri od deset smatra da će zapošljavati nove kadrove. Ipak, iako je ovaj rast optimizma jasan pokazatelj oporavka ekonomije i jačanja poverenja investitora, nivo predpandemijskog entuzijazma još uvek nije dostignut, a rezultati su slični onima iz 2016. godine.

Visoka stopa inflacije, bilo generisana globalnim ili lokalnim faktorima, predstavlja ključni izazov sa kojim se najveći broj kompanija suočava, bez obzira na njihovu veličinu. Zatim sledi **dostupnost radne snage**, koja predstavlja prepreku u poslovanju za blizu dve trećine AmCham članica ove godine, i među dva najveća izazova je poslednjih 6 godina. **Efikasnost državne uprave**, treći po značaju izazov na koji upozorava čak polovina AmCham članica, beleži značajan skok u odnosu na izazove identifikovane prošle godine.

Obrazovanje, prema mišljenju kompanija članica AmCham, ali i MMP uzorka, ostaje primarna oblast za ulaganje budžetskih sredstava u cilju povećanja privrednog rasta.

Kada je reč o reformama za dugoročni privredni rast, članice AmCham-a već više od 5 godina prepoznaju **smanjenje korupcije i uspostavljanje vladavine prava i efikasnog pravosuđa** kao prve prioritete u reformama koje Vlada Republike Srbije treba sprovedi za sistemsko unapređenje poslovnog okruženja. Drugo mesto po značaju reformskih prioriteta zauzima **dalja digitalna transformacija i razvoj eUprave i dosledno sprovođenje zelene agende**. Na kraju, treće mesto za AmCham članice zauzima **suzbijanje sive ekonomije**. Iako su u velikoj meri saglasni sa ovim prioritetima, mikro i mala preduzeća pridaju najveći značaj unapređenju transparentnosti i predvidivosti poreskog sistema i efikasnosti Poreske uprave.

SNAGA AMCHAM ZAJEDNICE

2021.

2022.

* Zvanični podaci APR-a za 2021. i 2022. godinu

II METODOLOGIJA I STRUKTURA UZORKA

AmCham je sproveo istraživanje uz pomoć Ipsos Strategic Marketing-a, u periodu od jula do oktobra 2023. godine. Kompanije koje su AmCham članovi, anketirane su popunjavanjem online upitnika. Pored toga, sproveden je i niz kvalitativnih intervjua, metodom "licem u lice" ili putem video sastanaka, u okviru kojih su komentarisani rezultati kvantitativnog istraživanja.

Imajući u vidu da članice AmCham-a većinski predstavljaju velike i srednje kompanije, kao i prethodnih godina, u istraživanje je uključen i uzorak kompanija van AmCham članstva, sačinjen od mikro i malih preduzeća¹. Cilj uključivanja i poređenja stavova velikih investitora i malih kompanija je što potpunije sagledavanje stanja celokupne privrede i neophodnih koraka za njen brži rast.

Predstavnici mikro i malih preduzeća intervjuisani su metodom „licem u lice“ ili telefonski. Intervjui su vođeni sa osobama koje zauzimaju najviše položaje u kompaniji. Uzorak je napravljen korišćenjem spiska svih poslovnih subjekata registrovanih u Privrednom registru Srbije (2022).

Instrument korišćen u ovom istraživanju bio je upitnik napravljen na osnovu instrumenata korišćenih u prethodnim talasima istraživanja uz dodatak pitanja o zelenoj agendi i ostalim aktuelnim temama.

STRUKTURA UZORKA

AmCham uzorak čine odgovori 160 kompanija članica, od kojih je 34% velikih, 31% srednjih, 23% malih i 12% mikro kompanija. Četvrtinu kompanija iz uzorka čine kompanije sa više od 500 zaposlenih (25%), nešto manji udeo čine one sa od 101 do 500 zaposlenih (21%), a više od polovine (54%) čine kompanije sa 100 i manje zaposlenih. Preko četiri petine ispitanika (84%) kod AmCham članica zauzima top menadžment pozicije, dok 16% čine ispitanici sa statusom srednjeg menadžmenta. Velika većina AmCham

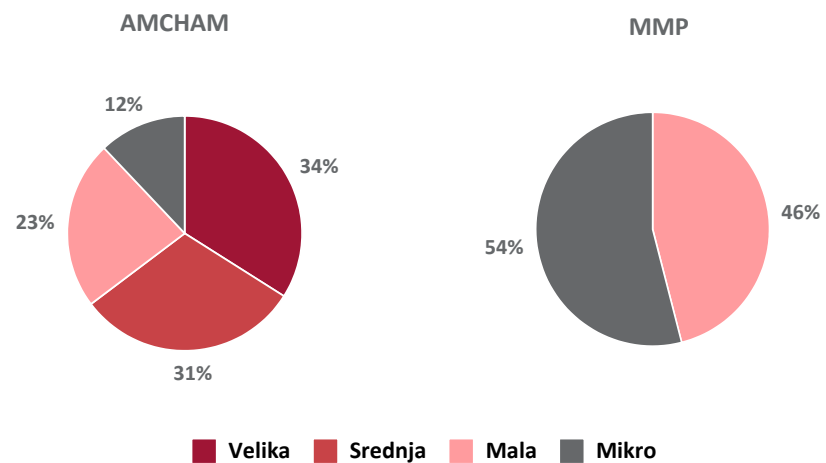
članica nema niti jednog zaposlenog sa minimalnom zaradom regulisanom propisima Republike Srbije (83%). Nešto više od desetine članica AmCham koriste mere državne pomoći i njihov udeo je tek nešto veći od udela mikro i malih preduzeća koje koriste ove mere (AmCham - 13% vs MMP - 9%). Ovim se nastavlja trend daljeg smanjenja broja kompanija koje koriste mere državne pomoći u odnosu na prethodne godine, što se objašnjava završavanjem paketa državne pomoći koja je ponuđena tokom pandemije COVID-19. Kompanije koje su učestvovalе u istraživanju pokrivaju razne industrije – sektor profesionalnih usluga (pravne, računovodstvo i revizija, arhitektonske i građevinske, poreske, upravljačke, uključujući i savetovanje), informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT), zdravstva i farmacije, proizvodnih delatnosti (teške i lake industrije), trgovine i logistike, finansijskih usluga, itd.

Kvalitativno istraživanje sprovedeno je putem direktnih intervjua sa preko 30 odabranih kompanija sa velikim brojem zaposlenih iz AmCham članstva, koji su podrazumevali komentarisane rezultate kvantitativnog istraživanja i detaljne razrade ključnih izazova poslovanja. Sektorska pokrivenost AmCham-ovog kvalitativnog uzorka bila je ista kao i kod kvantitativnog. Skoro svi intervjuisani u okviru kvalitativnog uzorka su generalni direktori kompanija.

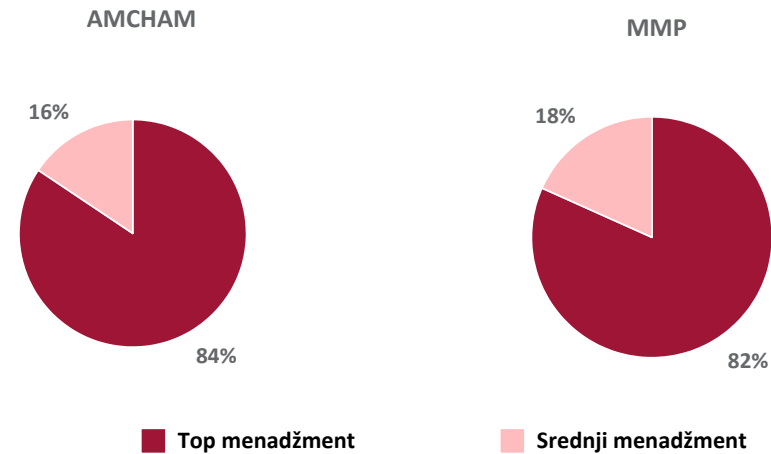
Uzorak mikro i malih preduzeća čini 151 kompanija, od kojih je 54% mikro i 46% malih. Tek 5% ovog uzorka čine kompanije sa više od 50 zaposlenih, 52% čine firme sa od 11 do 50 zaposlenih, dok 43% čine firme sa 10 ili manje zaposlenih. Kod mikro i malih preduzeća sličan je udeo predstavnika na top menadžment pozicijama kao i kod AmCham članica (82%) – četiri petine, dok je nešto manje od petine na pozicijama srednjeg menadžmenta (18%). Kao što je prethodno navedeno, tek jedna od deset mikro i malih firmi koristi mere državne pomoći. Kompanije koje su učestvovalе u istraživanju pokrivaju različite delatnosti. Ipak, najveći broj mikro i malih preduzeća koja nisu AmCham članice posluje u sektoru trgovine na veliko i malo, obavlja stručne i profesionalne usluge, bavi se lakom (prehrambene, duvanske, tekstilne itd.) ili teškom industrijom.

1) Stratifikovani uzorak mikro i malih preduzeća sa 5 ili više zaposlenih koja posluju u Srbiji pet ili više godina.

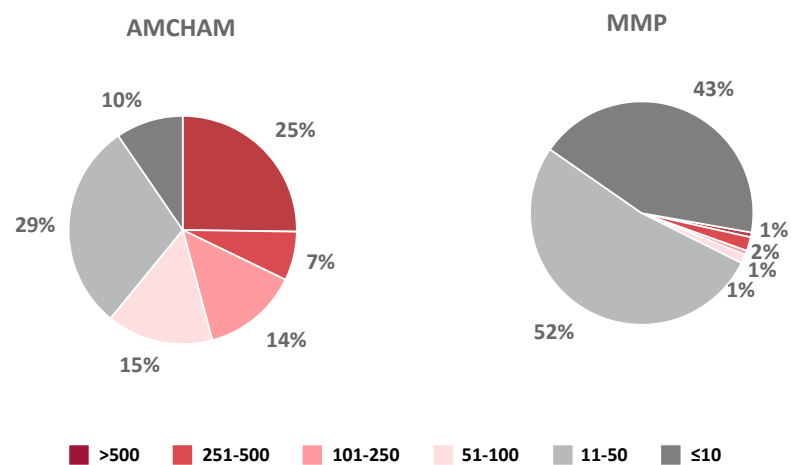
VELIČINA KOMPANIJE

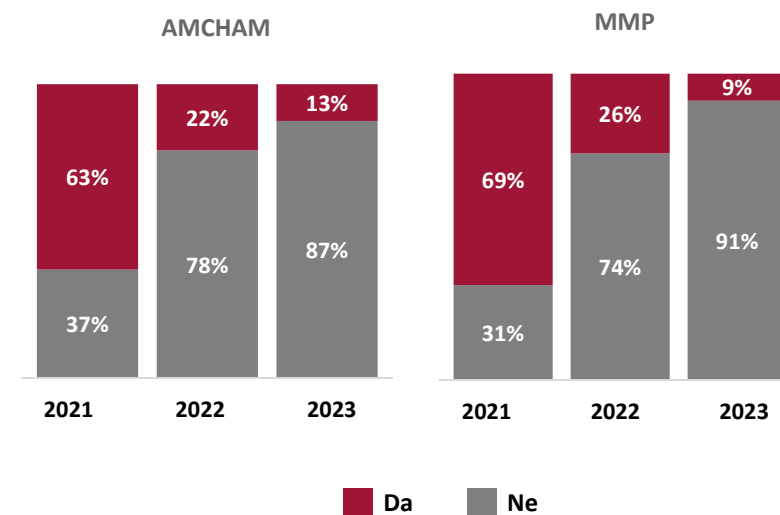
POZICIJA ISPITANIKA

BROJ ZAPOSLENIH

KORIŠĆENJE DRŽAVNE POMOĆI

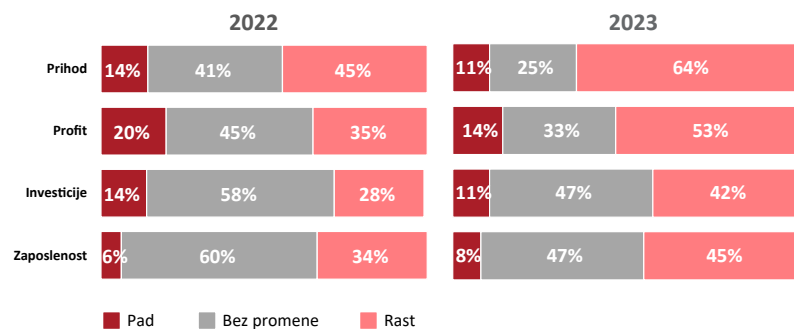
III

POSLOVANJE U 2023. GODINI

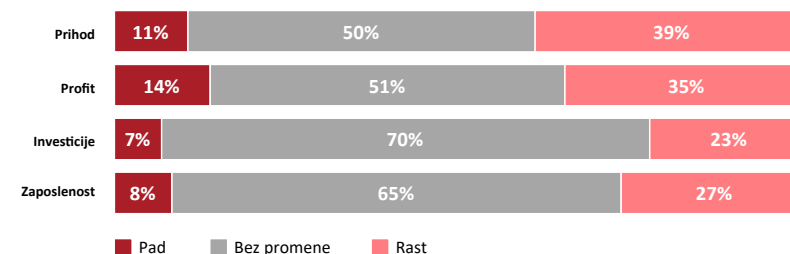
Na pitanje kakve su njihove performanse poslovanja u 2023. godini, članice AmCham-a prijavljuju bolje rezultate od očekivanih - rast u domenu prihoda i profita će ostvariti 64%, odnosno 53% kompanija, dok je prošle godine u isto vreme ovakve rezultate u 2023. godini prognoziralo tek 43% njih. Sa druge strane, bolje rezultate od prošlogodišnjih kada su u pitanju prihod i profit prijavljuje značajno manji broj mikro i malih preduzeća (39% i 35%). Najveći udeo mikro i malih preduzeća, oko polovine, pak smatra da će se profit i prihodi zadržati na istom nivou (50% i 51%). Kada su u pitanju investicije i broj zaposlenih, AmCham članice su nešto opreznije – oko dve petine ispitanika prijavljuje rast u ovoj godini, dok otprilike podjednak udeo navodi da nema promena u ovim aspektima poslovanja. Ipak, i u ovom pogledu MMP imaju manja očekivanja od AmCham članica. Naime, najveći udeo MMP, dve trećine ili više njih, saopštava da će investicije i zaposlenost ostati na istom nivou (70% i 65%), a tek oko četvrtine njih očekuje da će porasti (23% i 27%).

U poređenju sa rezultatima prošlogodišnjeg istraživanja, performanse AmCham članova i MMP-a su bolje, čemu je doprineo početak stabilizacije makroekonomskih prilika, kao i stabilizacija energetske situacije tokom zime 2022/2023.

AMCHAM: PERFORMANSE POSLOVANJA U 2022. I 2023. GODINI

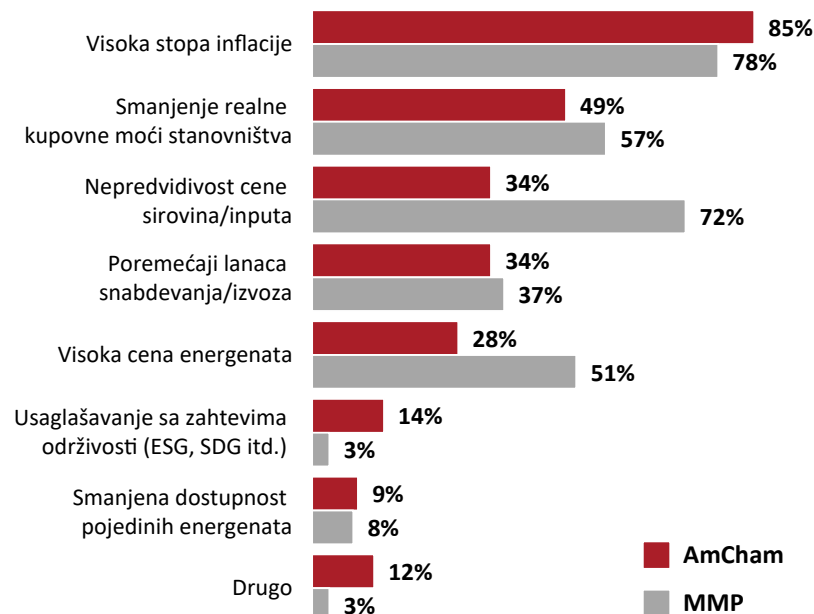
MMP: PERFORMANSE POSLOVANJA

Ipak, i dalje visoka stopa inflacije, smanjenje realne kupovne moći stanovništva, nepredvidivost cena sirovina/inputa izdvajaju se, kako od strane članica, tako i od strane MMP, kao **tri najveća izazova za poslovanje uslovljena dešavanjima na globalnom planu**. Sa druge strane, upadljivo je da za MMP uzorak nepredvidivost cene sirovina i visoka cena energenata predstavljaju veće izazove, što ne čudi s obzirom na manji prag otpornosti i pripremljenosti malih i mikro preduzeća na česte skokove u cenama struje u prethodnom periodu i sa tim blisko povezane troškove proizvodnje.

Za potrošače, posebno u privredi, energetska kriza je poslednje otrežnjenje da moraju da promene način na koji se snabdevaju električnom energijom. Velike korporacije razmatraju diversifikaciju snabdevanja, od izgradnje sopstvenih kapaciteta za proizvodnju zelene energije do PPA ugovora sa lokalnim proizvođačima zelene energije, kako bi dobile dugoročnu i manje volatilnu cenu i ostvarile ciljeve korporativne društvene odgovornosti.

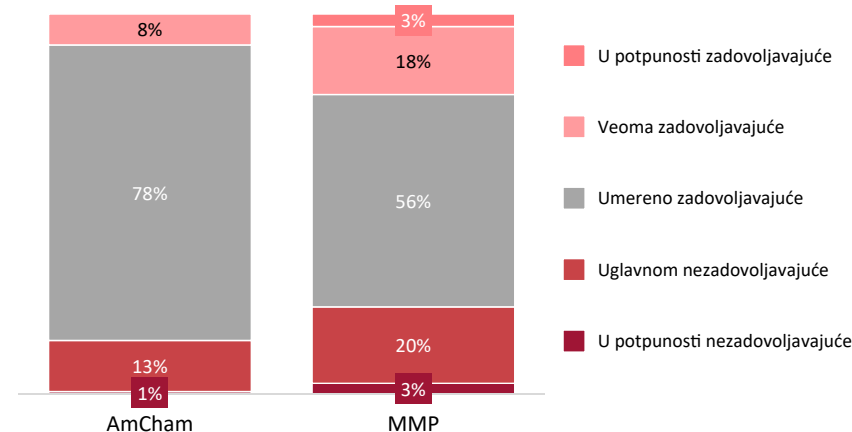
IZAZOVI ZA POSLOVANJE KAO POSLEDICA GLOBALNIH DEŠAVANJA

IV STATUS I TREND RAZVOJA POSLOVNOG OKRUŽENJA

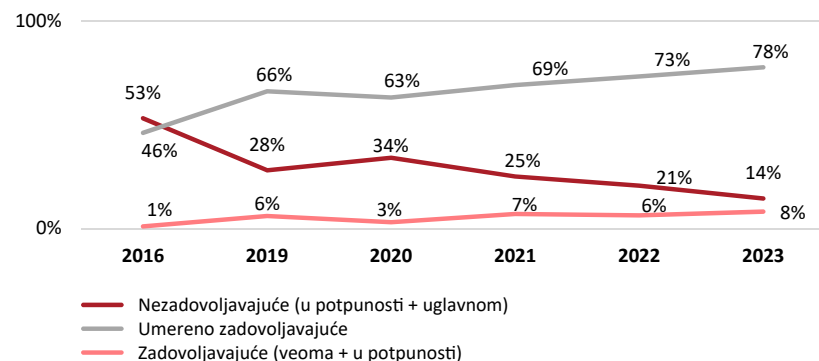
Kada je reč o poslovnom okruženju u Srbiji, i među članicama AmCham-a (78%), i među malim i mikro preduzećima (56%), prevladava umereno zadovoljstvo – srednja ocena za AmCham uzorak je 2,9 dok je za uzorak mikro i malih preduzeća 3. S druge strane, mikro i mala preduzeća pokazuju veći udeo kako veoma i u potpunosti zadovoljnih (AmCham: 8%, MMP: 21%), tako i uglavnom i u potpunosti nezadovoljnih poslovnim okruženjem (AmCham: 14%, MMP: 23%).

OCENA POSLOVNOG OKRUŽENJA U SRBIJI

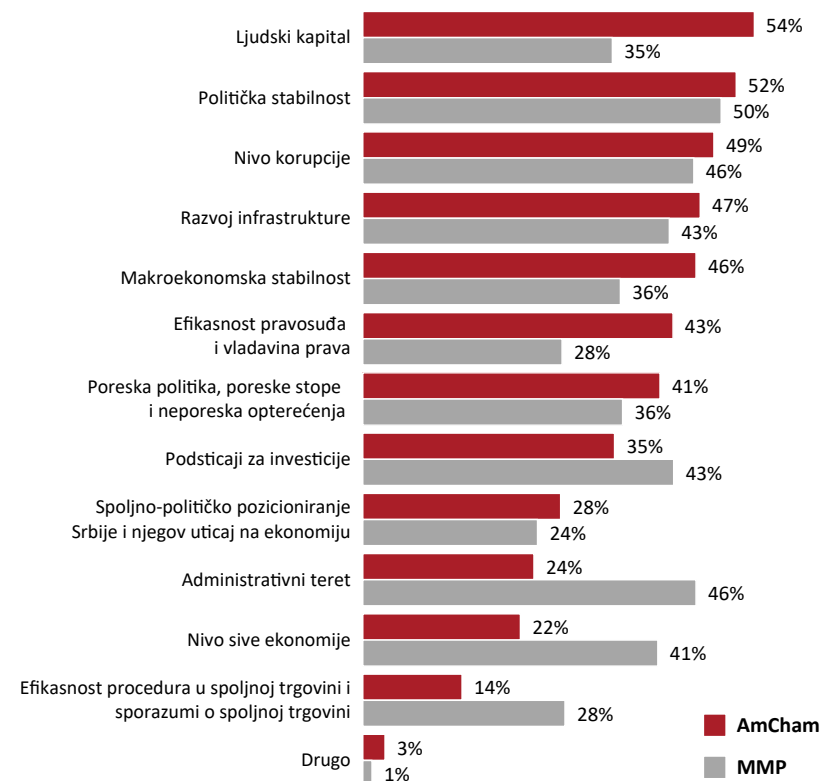
Dok je udeo veoma i u potpunosti zadovoljnih među AmCham članicama mali ali stabilan i bez značajnijih promena, nastavljen je trend rasta umereno zadovoljnih i pada nezadovoljnih članica. Važno je napomenuti da je procenat negativnih ocena na svom minimumu od kada se prati ovaj pokazatelj – tek 14% članica saopštava da je u potpunosti ili uglavnom nezadovoljno, dok je u 2016. to činilo preko polovine ispitanika.

OCENA POSLOVNOG OKRUŽENJA U SRBIJI - TREND ZADOVOLSTVA MEĐU AMCHAM ČLANICAMA

Percepcija AmCham članica o tome koji **faktori imaju najveći uticaj na strane investitore** nije se značajnije promenila u odnosu na prošlogodišnje istraživanje – najvažniji faktori koji utiču na odluku stranih investitora da li da pokrenu poslovanje u Srbiji su ljudski kapital (54%) i politička stabilnost (52%), a zatim i nivo korupcije (49%), razvijenost infrastrukture (47%) i makroekonomska stabilnost (46%). Takođe, MMP u pet najrelevantnijih faktora najčešće ubrajaju političku stabilnost (50%), nivo korupcije (46%) i razvoj infrastrukture (43%), ali za razliku od AmCham članica veću važnost pridaju i administrativnom opterećenju (46%) i podsticajima za investicije (43%) kao faktorima koji presudno utiču na odluke stranih investitora. Najveća razlika između dva uzorka vidi se u stavovima o ulozi administrativnog opterećenja (AmCham: 24%, MMP: 46%), ljudskog kapitala (AmCham: 54%, MMP: 35%) i nivoa sive ekonomije (AmCham: 22%, MMP: 41%) u odlukama stranih investitora.

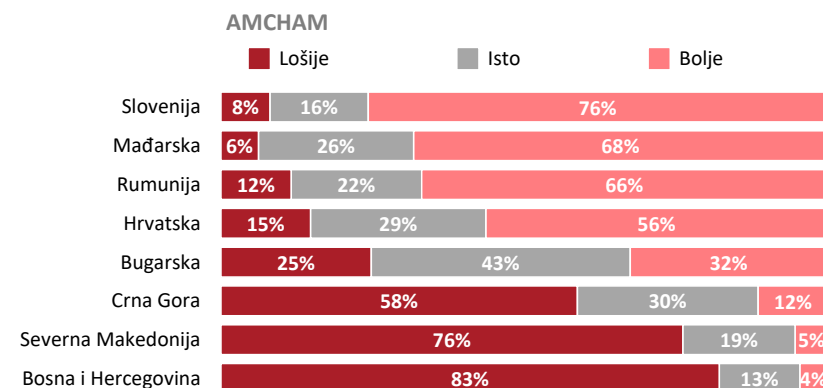
PERCEPCIJA RELEVANTNIH FAKTORA ZA STRANE INVESTITORE

Preovlađujući utisak članica AmCham-a je da je **investiciona klima u Bosni i Hercegovini, Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori lošija nego u Srbiji**, iako je zabeleženo poboljšanje u percepcijama Crne Gore i BiH kao investicionih destinacija u odnosu na prošlogodišnje istraživanje. Kada je reč o percepciji investicione klime Severne Makedonije prisutan je suprotni trend – veći procenat onih koji smatraju da se Srbija bolje rangira kao investiciona destinacija. **Zemlje u okruženju za koje većina članica smatra da su bolje investicione destinacije od Srbije su uglavnom zemlje EU** - Slovenija, Mađarska, Rumunija i Hrvatska. Naposljetku, članice različito percipiraju investicionu klimu u Bugarskoj – iako najveći udeo veruje da je Bugarska u tom pogledu slična Srbiji (43%), trećina smatra da je situacija bolja nego u Srbiji, a četvrtina je ocenjuje kao lošiju. Takođe, ocene Bugarske investicione klime ostale su relativno nepromenjene u odnosu na prethodnu godinu.

SRBIJA KAO INVESTICIONA DESTINACIJA POREĐENJU SA ZEMLJAMA REGIONA

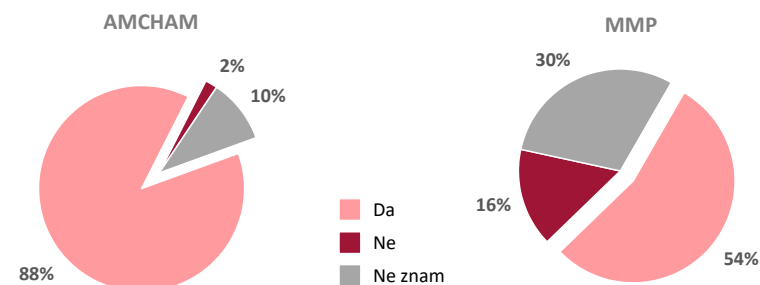
U

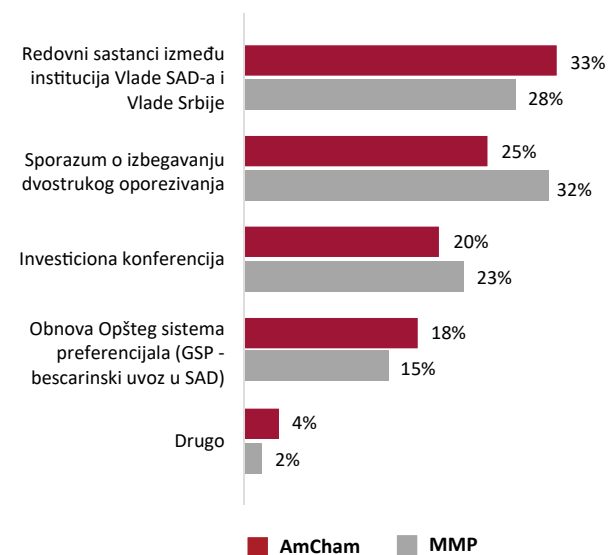
Velika većina AmCham članica je stava da bi **unapređenje saradnje između SAD i Srbije** pozitivno uticalo na privlačnost Srbije kao investicione destinacije (88%), dok su MMP i dalje većinski, ali ipak manje uverene u to – nešto više od polovine njih smatra da bi saradnja sa SAD doprinela poboljšanju investicione klime u Srbiji (54%).

Većina AmCham članica koje smatraju da bi saradnja sa SAD doprinela razvoju investicija u Srbiji navodi da bi najznačajnija aktivnost u tom pogledu bili redovni sastanci između institucija Vlade dveju zemalja, kao i potpisivanje sporazuma o izbegavanju dvostrukog oporezivanja, što je prvi prioritet za mala i mikro preduzeća.

UTICAJ UNAPREĐENJA EKONOMSKE SARADNJE SA SAD NA PRIVLAČNOST SRBIJE KAO INVESTICIONE DESTINACIJE

PREDLOZI MEHANIZAMA ZA UNAPREĐENJE EKONOMSKE SARADNJE IZMEĐU SRBIJE I SAD

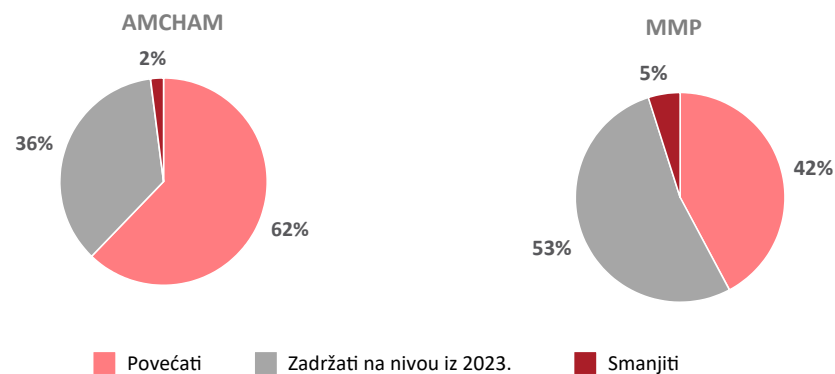

V PROGNOZE ZA NAREDNU GODINU

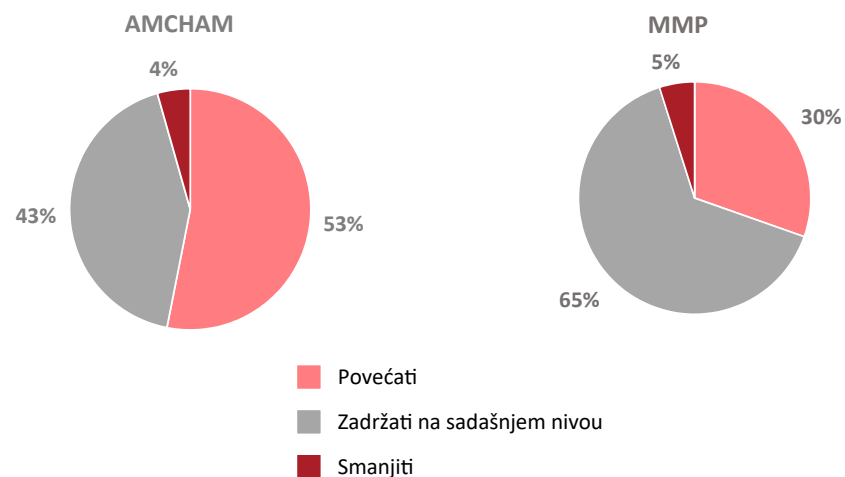
Kada je reč o očekivanjima u vezi sa poslovanjem u narednoj godini, jasno je **uočljiv trend rasta optimizma među AmCham članicama** u odnosu na prethodne godine koje su bile obeležene velikim krizama na globalnom planu – epidemijom koronavirusa i ratom u Ukrajini. Naime, povećanje poslovanja u narednoj godini očekuje oko dve trećine članica AmCham-a (62%), a polovina ispitanika veruje da će doći i do povećanja broja zaposlenih (53%). Istovremeno, da će se poslovanje i broj zaposlenih zadržati na trenutnom nivou smatra 36%, odnosno 43% članica. Samo 2% kompanija u AmCham članstvu očekuje pad poslovanja, a 4% njih otpuštanja.

Nakon prošlogodišnjeg drastičnog pada optimizma, prognoze za rast poslovanja i zaposlenosti ove godine dele i mala i mikro preduzeća - udeo MMP koje očekuju rast poslovanja u 2024. godini je 42%, dok 30% njih planira nova zapošljavanja. Najveći broj ispitanika oprezno prognozira održanje poslovanja (53%) i broja zaposlenih (65%) na ovogodišnjem nivou. Tek 5% MMP očekuje pad poslovanja i otpuštanja u narednoj godini, što je izrazit pad u odnosu na prethodni talas istraživanja, kada je takva očekivanja imalo svako treće MMP.

OČEKIVANJA U VEZI SA POSLOVANJEM U NAREDNOJ GODINI

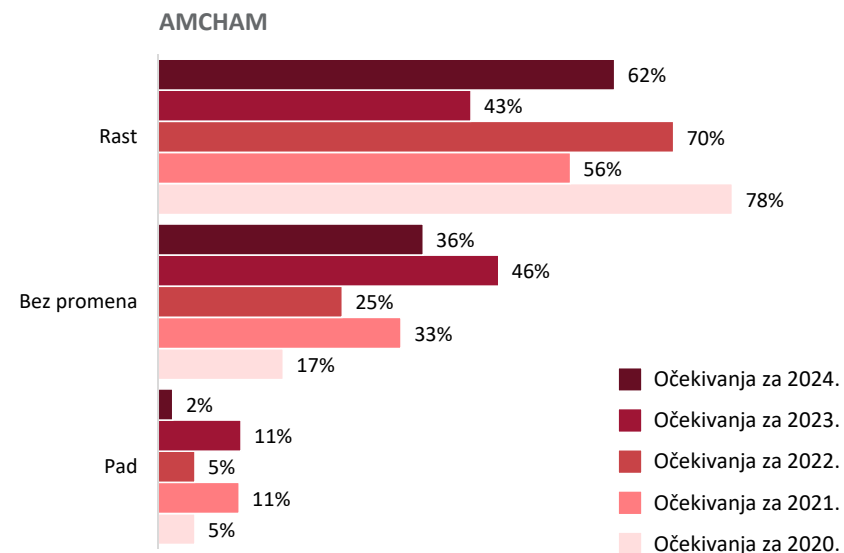

OČEKIVANE PROMENE BROJA ZAPOSLENIH U NAREDNOJ GODINI

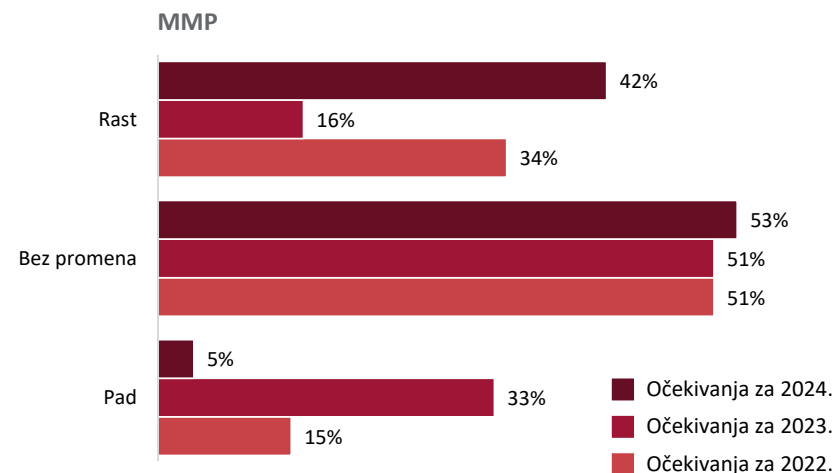

Dok je dvocifreno povećanje procentnih poena u odnosu na prognoze rasta poslovanja iz prethodne godine jasan pokazatelj oporavka ekonomije i jačanja poverenja investitora, nivo predpandemijskog entuzijazma još uvek nije dostignut, i na nivou je prognoza iz 2016. godine. S druge strane, udeo članica koji projektuje pad poslovanja u narednoj godini je na svom minimumu od kada se prati ovaj indikator. Porast očekivanja u MMP uzorku je očigledan i na najvišem nivou u poslednje tri godine, a udeo onih koji očekuju pad poslovanja je u drastičnom padu.

AMCHAM: OČEKIVANJA U VEZI SA POSLOVANJEM U NAREDNOJ GODINI (TREND)

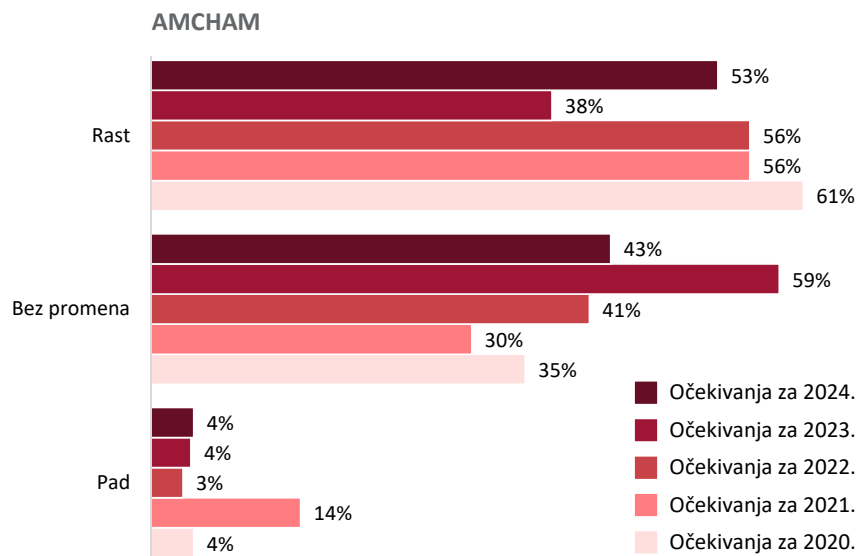

MMP: OČEKIVANJA U VEZI SA POSLOVANJEM U NAREDNOJ GODINI (TREND)

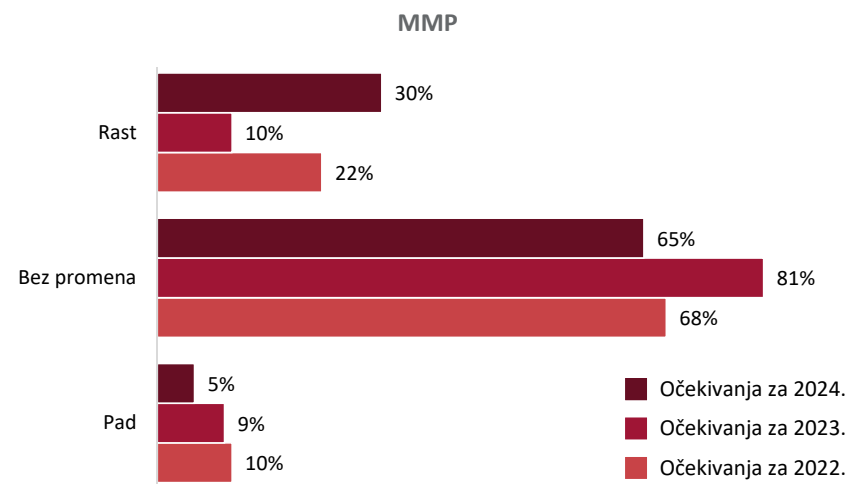

Porast optimizma među članicama je očigledan i kada je u pitanju kretanje broja zaposlenih u narednoj godini, pa se udeo onih koji očekuju povećanje vratio na nivo očekivanja za 2022. godinu, očekivanih pre početka krize izazvane ratom u Ukrajini. S druge strane, udeo onih koji očekuju stagnaciju u ovom pogledu je opao (sa 59% na 43%), dok se udeo onih koji očekuju pad broja zaposlenih u narednoj godini nije značajnije menjao u poslednja tri talasa istraživanja. Porast očekivanja među MMP je očigledan i u pogledu broja zaposlenih u narednoj godini - udeo onih koji očekuju rast najveći je u poslednje tri godine. S druge strane, udeo onih koji očekuju stagnaciju ili pad broja zaposlenih je u opadanju.

AMCHAM: PLANIRANE PROMENE BROJA ZAPOSLENIH ZA NAREDNA GODINU (TREND)

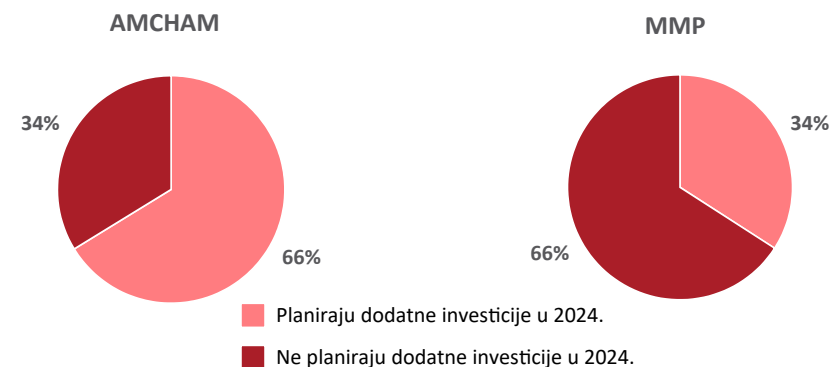

MMP: PLANIRANE PROMENE BROJA ZAPOSLENIH ZA NAREDNU GODINU (TREND)

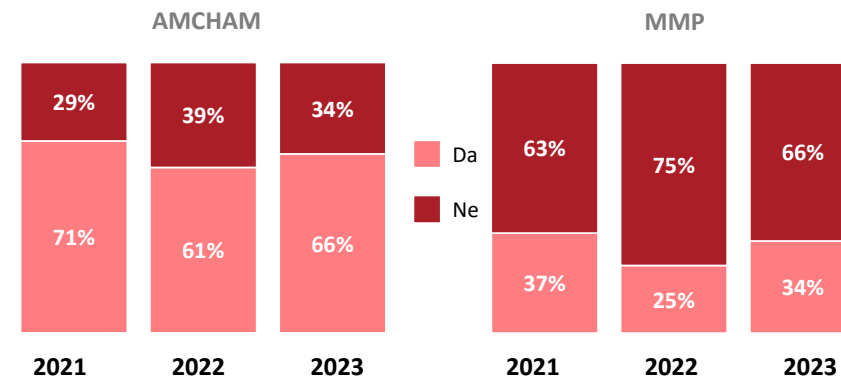

Postoji velika razlika između uzoraka kada je u pitanju stav prema dodatnim investicijama u 2024. godini. Dve trećine članica AmCham-a (66%) planira dodatne investicije, dok je udeo onih koji planiraju dodatne investicije kod mikro i malih preduzeća skoro duplo manji (34%). Ovakav rezultat je konzistentan sa rezultatima prethodnih ciklusa istraživanja, mada je vredno pomena da je rast nešto izrazitiji kod mikro i malih preduzeća (sa 25% na 34%).

DODATNE INVESTICIJE U NAREDNOJ GODINI

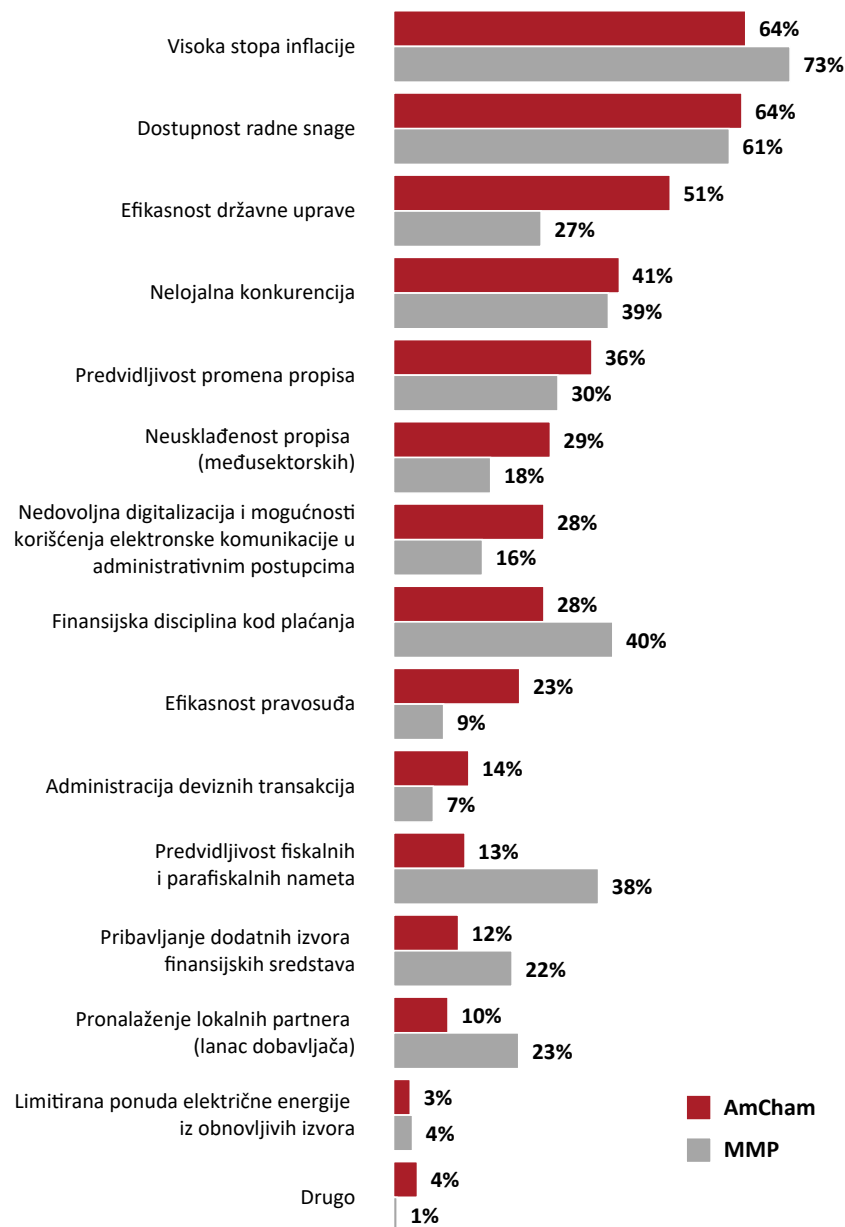
DODATNE INVESTICIJE U NAREDNOJ GODINI (TREND)

Kada je reč o **izazovima za narednu godinu sa kojima se AmCham članice susreću na lokalnom planu**, visoka stopa inflacije predstavlja ključni izazov za najveći broj kompanija, kako AmCham članica (64%), tako i MMP (73%). Zatim sledi dostupnost radne snage, koja predstavlja prepreku u poslovanju za blizu dve trećine AmCham članica (64%) i nešto manji udeo MMP (61%). Ovaj faktor konzistentno se izdvaja među dva najznačajnija izazova AmCham kompanija članica u prethodnih šest godina istraživanja, dok zabrinutost za dostupnost radne snage strmomoglavo raste u MMP uzorku - samo 28% ispitanika ovo je identifikovalo kao izazov za poslovanje prošle godine. Ovo ukazuje da je privlačenje i zadržavanje radne snage rastući problem koji pogađa poslovanje kompanija različitih veličina i industrija, koji se više ne odnosi samo na nedostatak kadrova koji poseduju specifična znanja i veštine. Efikasnost državne uprave, treći je po značaju izazov na koji upozorava čak polovina AmCham članica, što je značajan skok od 20% u odnosu prošlu godinu, i ukazuje na neophodnost jačeg tempa reformi koje smanjuju administrativni teret poslovanja, od kojih je veliki deo započet za mandata ove, ali i prošle Vlade, ali još uvek nije sproveden (npr. digitalizacija zdravstva, eBolovanje, digitalizacija radno pravne dokumentacije, uvođenje eSuda, i slično). Dodatno, AmCham članice kao značajne prepreke navode još i nelojalnu konkurenciju (41%) i predvidivost promena propisa (36%), čiji je značaj takođe porastao u odnosu na prošlogodišnje izazove. Sa druge strane, izostanak finansijske discipline pri plaćanjima ove godine pokazuje nešto bolje rezultate. Izmirivanje dospelih obaveza javnog sektora prema privatnom, bio je prošle godine izazov za 40% AmCham članica, dok je ove godine rezultat bolji (28%), što ukazuje na ažurnije izmirivanje obaveza i pozitivan uticaj veće transparentnosti koji je doneo sistem eFaktura.

Najveće razlike između članica AmCham-a i MMP registruju se u pogledu percepcije prepreka uslovljenih efikasnošću državne uprave koja je vidljivija za velike kompanije, dok izostanak finansijske discipline kod plaćanja (40%) i predvidivost fiskalnih i parafiskalnih nameta (38%), značajno više osećaju mikro i male firme.

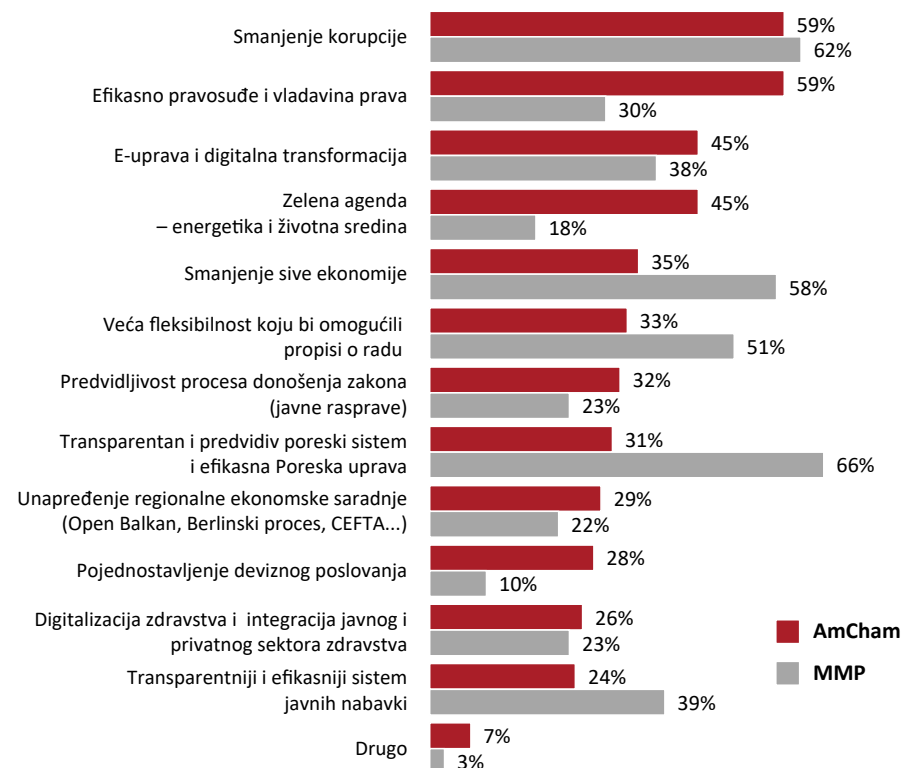
NAJVEĆI LOKALNI IZAZOVI ZA POSLOVANJE

VI REFORME ZA DUGOROČNI PRIVREDNI RAST

Kada je reč o reformama koje Vlada treba da sprovede u cilju unapređenja poslovnog okruženja, AmCham članice ne prave razliku prema važnosti između smanjenja korupcije (59%) i unapređenja rada pravosuđa i vladavine prava (59%), te su obe reforme rangirane kao najvažnije. Drugo mesto po važnosti dele razvoj e-uprave i digitalna transformacija (45%) i sprovođenje zelene agende – kako u oblasti energetike, tako i u oblasti zaštite životne sredine (45%). Treći prioritet AmCham članice vide u doslednoj primeni mera za suzbijanje sive ekonomije (35%).

PRIORITETNE REFORME VLADE ZA UNAPREĐENJE POSLOVNOG OKRUŽENJA

MMP takođe prioritizuju sistemske, tj. institucionalne refrome, ali u nešto drugačijem redosledu nego AmCham uzorak. Dok postoji saglasnost između AmCham članica i MMP u pogledu važnosti smanjenja korupcije i sive ekonomije, što i jedni i drugi smatraju prioritetima, uporedna analiza AmCham kompanija i MMP uzorka ukazuje i na neke razlike u percepcijama. Tako MMP najveću važnost među navedenim reformama pridaju unapređenju transparentnosti i predvidivosti poreskog sistema i povećanoj efikasnosti Poreske uprave (66%), dok je za AmCham članove ta reforma bila među najvažnijima od 2017 -2020. godine, u kom periodu je i započeo projekat transformacije Poreske uprave. Iako se i veliki i mali slažu da je neophodno blagovremeno i efektivno uključivanje privrede u konsultacije oko izmena poreskih zakona, male i mikro kompanije su u ovom konsultativnom procesu značajno pasivnije od AmCham članica, te i informacije o reformama do njih slabije i kasnije dolaze. Nakon smanjenja korupcije i sive ekonomije, koje su na drugom i trećem mestu prema važnosti za MMP uzorak, istaknuta je veća fleksibilnost koju bi omogućili propisi o radu (51%) i efikasniji sistem javnih nabavki (39%). Nasuprot tome, za MMP su, ove godine, manje važne reforme koje se tiču efikasnog pravosuđa i vladavine prava (30%), zelene agende (18%) i pojednostavljenja deviznog poslovanja (10%).

Najveće poboljšanje u odnosu na prethodnu godinu je u domenu smanjenja sive ekonomije, čija je reformska važnost blago opala u očima AmCham kompanija članica (44% u 2022. godini na 35% u 2023. godini). Na ovo je svakako uticalo konzistentno sprovođenje aktivnosti iz Nacionalnog plana za suzbijanje sive ekonomije, uključujući reforme koje se tiču fiskalizacije, razvoj usluga bezgotovinskog plaćanja, ali i jačanje kapaciteta inspeksijskih organa za prepoznavanje i borbu protiv sive ekonomije.

VII ALOKACIJA BUDŽETSKIH SREDSTAVA

Već nekoliko godina zaredom, više od dve trećine ispitanika u okviru članstva AmCham-a (67%), ali i malih i mikro preduzeća (62%), smatra da bi obrazovanje trebalo da bude prvi prioritet za alokaciju budžetskih sredstava sa ciljem povećanja privrednog rasta. Po pitanju ostalih prioriteta za ulaganje, kompanije su vrlo podeljene, a blagu prednost daju realizaciji velikih infrastrukturnih objekata ulaganjima u zaštitu životne sredine i zdravstvo.

S druge strane, većina mikro i malih preduzeća, kao i ranijih godina, prioritetnim smatra ulaganja koja bi imala za cilj smanjenje nameta na rad (61%), pri čemu je fokus na smanjenju opterećenja na najniže zarade.

ULAGANJA BUDŽETSKIH SREDSTAVA ZA PODSTICANJE PRIVREDNOG RASTA

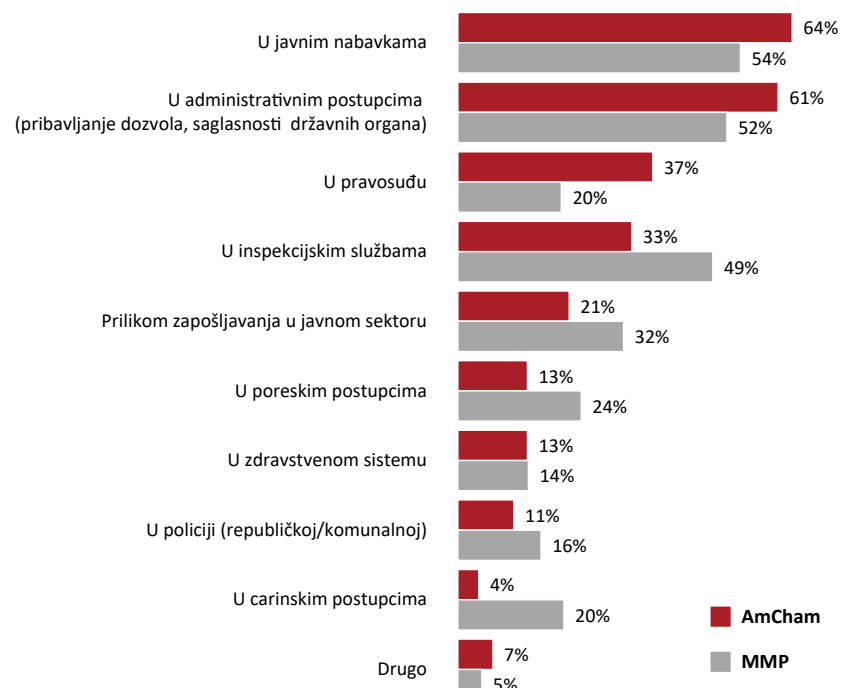
VIII PRIORITETI ZA EKONOMSKI RAST

KORUPCIJA

Smanjenje korupcije je prema članicama AmCham-a i MMP-a najrelevantnija reforma koju je potrebno sprovesti, kako bi se unapredilo poslovno okruženje u Srbiji. Najveći broj AmCham članica, kao i malih i mikro preduzeća, smatra da je korupcija najzastupljenija u javnim nabavkama (AmCham: 64%, MMP: 54%) i administrativnim postupcima (AmCham: 61%, MMP: 52%). Dodatno, inspeksijske službe izdvajaju se kao još jedna oblast u kojoj je korupcija zastupljena u velikoj meri, po mišljenju mikro i malih preduzeća (49%).

Najveće razlike između AmCham članica i MMP registruju se u pogledu percepcija zastupljenosti korupcije u pravosuđu, inspeksijskim službama i carinskim postupcima. Dok velike kompanije opažaju veću prisutnost korupcije u prvoj, MMP češće ocenjuju da je korupcija raširena u drugoj i trećoj oblasti.

ZASTUPLJENOST KORUPCIJE U RAZLIČITIM OBLASTIMA

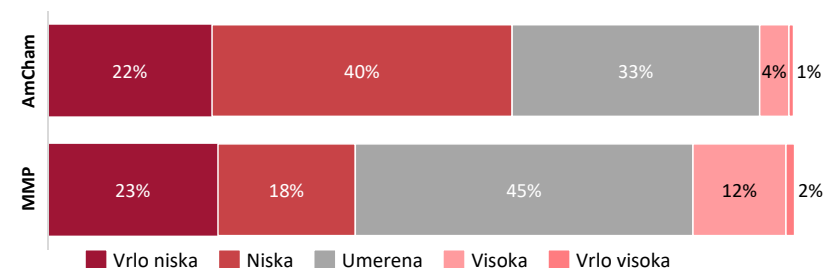
U poređenju sa 2021. godinom, evidentan je blag porast ispitanika koji korupciju vide u administrativnim postupcima, što kao posledicu ima sve glasnije zahteve privrede za daljim razvojem eUprave i digitalizacijom administrativnih procedura (reformski prioritet za 45% AmCham članova). Da je digitalizacija, prema mišljenju privrede, moćan alat u borbi protiv korupcije, pokazuju i stavovi malih i mikro kompanija, od kojih 44% izdvaja dalju digitalizaciju inspeksijskih postupaka kao jedan od prioriteta daljeg razvoja eUprave.

Uspešna prevencija korupcije je složen proces, koji pored digitalizacije zahteva i snažno pravosuđe, sveobuhvatan zakonski okvir, kao i veće uključivanje građana. Ovo jeste dugogodišnji proces, ali u koštac sa njim moramo da se uhvatimo odmah. Zato je potrebno krenuti od nečega, a to može da bude prilagođavanje informaciono-komunikacijskih rešenja, sa ciljem smanjenja ili eliminisanja rizika od korupcije.

PRAVOSUĐE

Funkcionisanje pravosudnog sistema ima direktan i dalekosežan uticaj na predvidljivost poslovanja, te ne čudi prioritizacija unapređenja vladavine prava i efikasnosti pravosuđa među tri najbitnije reforme već nekoliko godina zaredom. Veći deo članica AmCham ocenjuje efikasnost pravosuđa kao nisku, odnosno vrlo nisku (62%), dok je trećina (33%) ocenjuje kao umerenu. S druge strane, 45% mikro i malih preduzeća ocenjuje efikasnost pravosuđa kao umerenu, a približno isti toliki udeo kao nisku, odnosno vrlo nisku (41%), dok 14% smatra vidi efikasnost kao visoku ili vrlo visoku.

OCENA EFIKASNOSTI PRAVOSUĐA

Kao najveće prepreke za poslovanje koje proizilaze iz funkcionisanja pravosudnog sistema, i velike i male kompanije najpre ističu dužinu sudskih procesa (AmCham: 84%, MMP: 81%) i neujednačenost postupanja (AmCham: 53%, MMP: 60%). Dodatno, oko četvrtine članica navodi nedostatak adekvatnog znanja i specijalizacije sudija kao značajnu prepreku za njihovo poslovanje. Po mišljenju MMP, jednu od značajnih prepreka poslovanju predstavlja slaba kaznena politika (52%). S obzirom na rastuće prigovore na finansijsku disciplinu kod plaćanja, ali i nelojalnu konkurenciju, sa kojom se suočava svaka četvrta firma, izostanak adekvatnog pravosudnog ishoda posebno negativno utiče na poslovanje malih i mikro preduzeća.

NAJVEĆE PRAVOSUDNE PREPREKE ZA POSLOVANJE

Usvajanjem nekoliko zakona koji omogućavaju sprovođenje ustavnih amandmana iz 2022. godine, napravljen je određen progres ka postizanju efikasnog i nezavisnog pravosuđa. Svakako, od samog usvajanja ovih zakona, mnogo je važnije ispratiti njihovu primenu u praksi i konkretne rezultate. Takođe, važno je nastaviti rad na izmenama Zakona o parničnom postupku, koje će omogućiti uvođenje eSuda - elektronsko sprovođenje sudskih postupaka elektronsku dostavu i razmenu dokumenata i uvid u spise predmeta zainteresovanim stranama. Time bi se značajno uticalo na efikasnost i transparentnost sudskih postupaka.

DIGITALNA TRANSFORMACIJA

Iako je zabeležen nesumnjiv napredak u ovoj oblasti u prethodnom periodu, AmCham članovi veruju da i dalje postoji veliki potencijal za značajno poboljšanje poslovnog okruženja putem digitalne transformacije javne uprave.

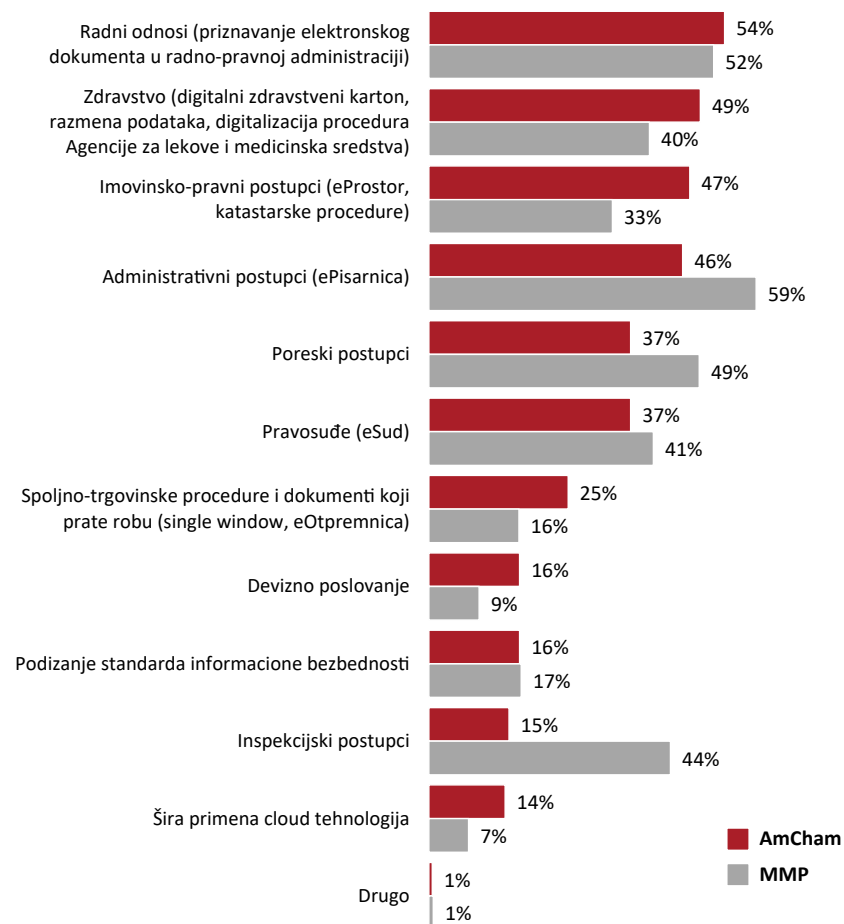
Postoji visoko slaganje između AmCham članica i MMP uzorka da su radni odnosi jedna od prioritetnih oblasti za uvođenje eUprave (AmCham: 54%; MMP: 52%), što podrazumeva proširenje mogućnosti elektronske dostave i elektronskog potpisivanja opštih i pojedinačnih akata kojima se odlučuje o pravima, obavezama i odgovornostima iz radnog odnosa, kao što su rešenje o plaćenom odsustvu, rešenje o neplaćenom odsustvu, rešenje o porodiljskom odsustvu i sl. Pored toga, članice još ističu i zdravstvo (49%), imovinsko-pravne (47%) i administrativne postupke (46%), dok mikro i mala preduzeća prednost daju administrativnim (59%), poreskim (49%) i inspekcijskim postupcima (44%).

Kada je reč o zdravstvu, čak 62% AmCham članica kao prioritetan pravac reforme zdravstva navodi (52%) smatra da je najvažnije ubrzanje i digitalizacija administrativnih procedura ALIMS-a.

U poslednjim danima pre raspuštanja Skupštine Srbije, usvojen je Zakon o zdravstvenoj dokumentaciji i evidencijama u oblasti zdravstva, kojim se daje pravni osnov za digitalizaciju zdravstvenih kartona i uređenje digitalnog sistema zdravstva. To je nesumnjivo dobar korak u pravom smeru, ali se mogao desiti i mnogo ranije, imajući u vidu da je još prethodna Vlada donela Strategiju digitalizacije zdravstva koja je mapirala neophodne izmene.

Na kraju, u imovinsko-pravnim postupcima, najčešće se čuju očekivanja pozitivnih rezultata najavljenog projekta eProstor, kroz proces digitalizacije prostornog i urbanističkog planiranja u Srbiji, ali i mišljenja da je neophodno završiti digitalizaciju katastarskih procedura.

PRIORITETNE OBLASTI ZA UVOĐENJE E-UPRAVE

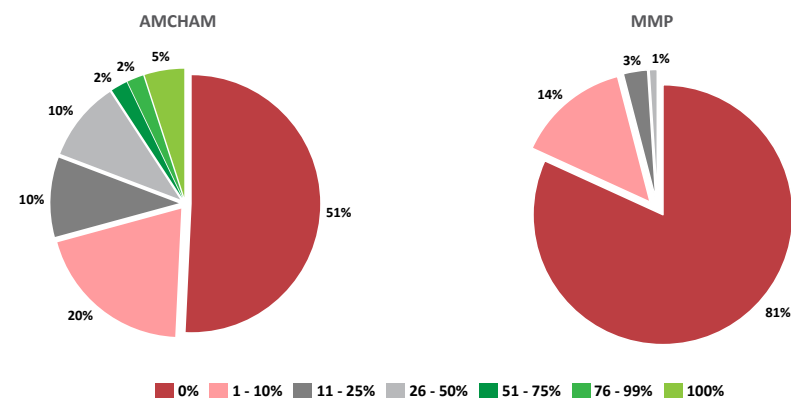

ZELENA AGENDA

Prema mišljenju polovine članica AmCham-a i malih i mikro preduzeća, ključna reforma u oblasti sprovođenja zelene agende jeste reforma nameta po principu "zagađivač plaća". Ispitanici smatraju da bi sistem ekoloških naknada trebalo osmisliti tako da utiče na zagađivače da smanje emisiju zagađenja koja je prateći efekat njihovih poslovnih aktivnosti, kao i da biraju tehnologije i organizaciju rada koja smanjuje negativan uticaj na životnu sredinu. Ovakav sistem je moguć samo ukoliko visina naknade zavisi od obima zagađenja koju emituje određena aktivnost, pa se preporuke prvenstveno kreću u pravcu transformacije postojećih naknada koje ne poštuju ovaj princip i predstavljaju parafiskalni namet, poput naknade za zaštitu i unapređenje životne sredine, naknade za odnošenje komunalnog otpada i naknada u oblasti zaštićenih područja. Sa stavovima privrede da ulaganja i aktivnosti u pravcu smanjenja zagađenja treba da bude praćena politikom naknada koja će to podsticati, konzistentan je i podatak da svaka druga AmCham članica sprovodi aktivnosti u pravcu smanjenja negativnih efekata na životnu sredinu koje prevazilaze zakonske obaveze u Srbiji, i to predominantno u oblasti zagađenja vazduha.

Na drugom mestu po značaju za oba uzorka su dve reforme iz domena energetike - AmCham članovi između njih prioritet daju unapređenju regulative koja podržava strateške investicije u obnovljive izvore energije (AmCham: 47%, MMP: 23%), dok je za mala i mikro preduzeća prioritetno olakšavanje ulaganja u proizvodnju obnovljive energije za sopstvenu potrošnju (AmCham: 41%, MMP: 45%). Treba primetiti da se sa potonjim stavom slaže i veliki broj AmCham kompanija članica, na šta su dominantno uticale nedavne izmene Zakona o korišćenju obnovljivih izvora energije koje su ugrozile su pravo industrije na samosnabdevanje, postavljanjem neadekvatnih ograničenja instalisanog kapaciteta proizvodnih objekata koji koriste obnovljive izvore energije na nepredvidljiv način i bez prethodnih konsultacija sa privredom. Na kraju, da su podsticajne politike u ovoj oblasti neophodne ukazuje i podatak da čak polovina AmCham članica ne koristi obnovljive izvore energije u sopstvenoj potrošnji, što je slučaj kod čak 81% malih i mikro kompanija.

POTROŠNJA ENERGIJE IZ OBNOVLJIVIH IZVORA

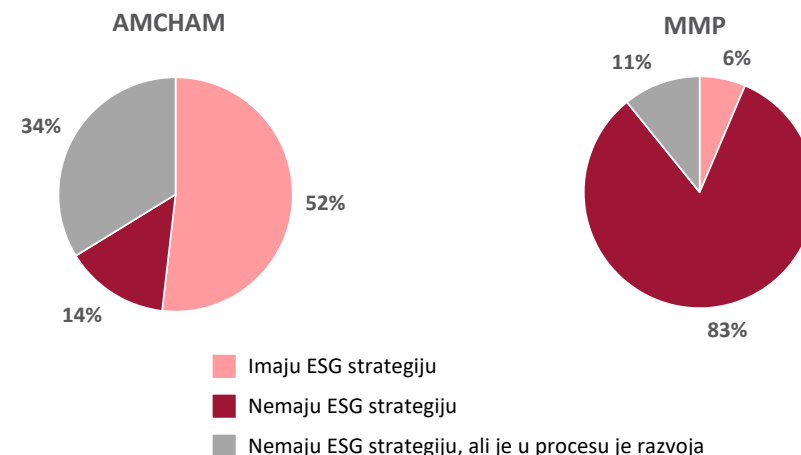

Nadamo se da će Ministarstvo rudarstva i energetike, u interesu nastavka zelene energetske tranzicije, stabilnosti i bezbednosti energetskog sistema, u narednoj godini ponuditi predlog izmene regulative koja će omogućiti kompanijama da nastave ulaganja u proizvodnju energije za sopstvenu potrošnju uz adekvatan nivo odgovornosti prema operatorima sistema, a posebno u slučajevima kada se višak proizvedene struje ne plasira u mrežu (tzv. zero-injection).

Zakruživanjem regulatornog okvira za privlačenje investicija u sektor obnovljivih izvora energije i uspešnim sprovođenjem dugo očekivanih aukcija za dodelu tržišnih premija u junu ove godine, napravljen je veliki iskorak u dobrom smeru. Aukcijama je obezbeđeno više od 1 mlrd EUR novih investicija, devet novih elektrana kapaciteta više od 700 MW, čime će se postojeći kapaciteti iz OIE udvostručiti. U narednom periodu je neophodno raditi na razvoju sistema za skladištenje energije, što je od ključne važnosti za održavanje stabilnosti i pouzdanosti energetskog sistema, uz oslanjanje na EU smernice i preporuke u ovoj oblasti.

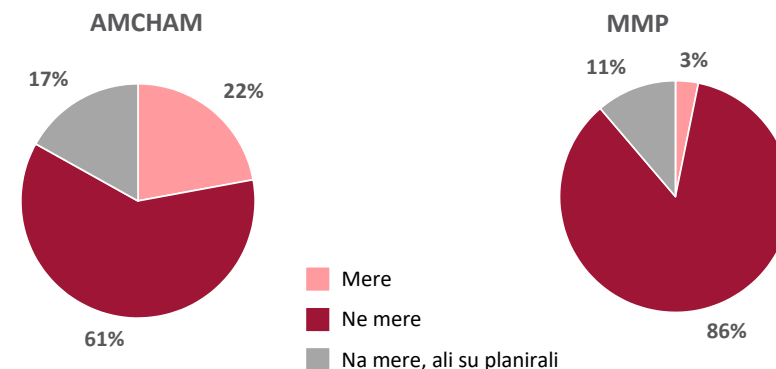
ESG strategije i ciljevi dobijaju sve veći značaj među velikim kompanijama, na šta ukazuje podatak da više od polovine AmCham članica ima razvijenu ESG strategiju i jasno postavljene ESG ciljeve, pri čemu se održivost i društvena odgovornost, a zatim i reputacija ističu kao najvažniji razlozi za bavljenje ESG pitanjima. S druge strane tek 6% MMP ima ESG strategije, a preko dve trećine se uopšte ne bavi ESG pitanjima. AmCham članice koje se bave ESG pitanjima izdvajaju bezbednost i zdravlje zaposlenih (52%), kao i strateški pristup pitanjima održivosti (51%) kao teme u ovoj oblasti na koje će se njihova kompanija fokusirati u narednih dvanaest meseci. Zatim slede uslovi rada i klimatske promene/smanjenje zagađenja (46%). S druge strane, najvažnije teme za MMP koje se bave ESG pitanjima su uslovi rada, bezbednost i zdravlje zaposlenih, kao i ljudska prava.

RAZVOJ ESG STRATEGIJA

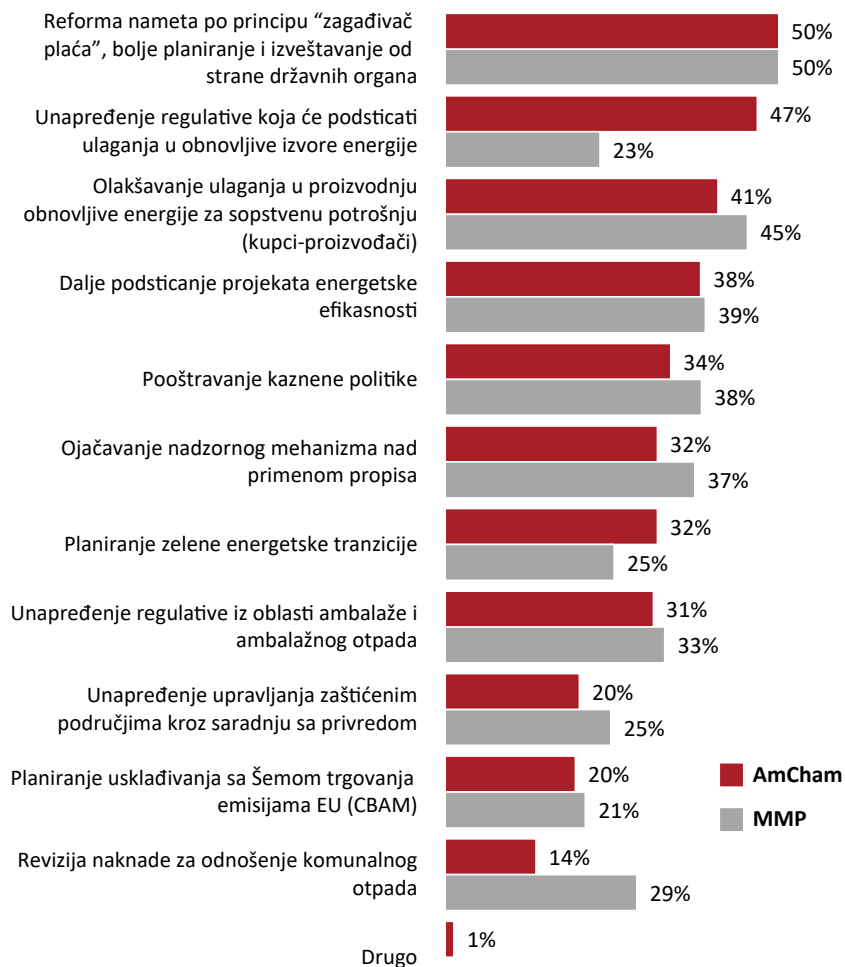

Ipak, o relativno niskom nivou ESG zrelosti u „E“ stubu govore podaci da velika većina kako AmCham članica (61%), tako i mikro i malih preduzeća (86%), ne meri emisije gasova sa efektom staklene bašte. AmCham članice to rade nešto češće od malih i mikro preduzeća (AmCham: 22%, MMP: 3%), dok 17% njih planiraju da počnu sa merenjima u narednom periodu, u poređenju sa 11% MMP.

MERENJE EMISIJA GASOVA SA EFEKTOM STAKLENE BAŠTE

PRIORITETNI PRAVCI REFORMI U CILJU SPROVOĐENJA ZELENE AGENDE

Jedna od velikih tema koja stoji pred našim vratima jeste Mehanizam za prekogranično prilagođavanje ugljenika (CBAM), čija puna primena od 2026. godine potencijalno može predstavljati rizik za izveznu vitalnost i konkurentnost naše zemlje. Glavni zadatak pred Srbijom biće uspostavljanje adekvatnog mehanizma koji će omogućiti merenje i naplatu emisija gasova sa efektom staklene bašte, kako bi sredstva prikupljena takvom naplatom ostala u nacionalnom budžetu, adekvatno bila raspodeljena na dekarbonizaciju postrojenja i konačno – kako bismo se uskladili sa evropskim ciljevima karbonske neutralnosti do 2050. godine.

Značajno bolja situacija je u pogledu „S“ i „G“ stubova ESG-a. Tako aktivnosti koje imaju za cilj da doprinesu lokalnim zajednicama sprovedi blizu tri četvrtine AmCham članica (72%), a još 15% planira da ih sprovede. MMP sprovode aktivnosti kojima se doprinosi lokalnim zajednicama značajno ređe, tek u 15% slučajeva, dok još oko petine navodi da su planirali da sprovedu takve aktivnosti u budućnosti (19%).

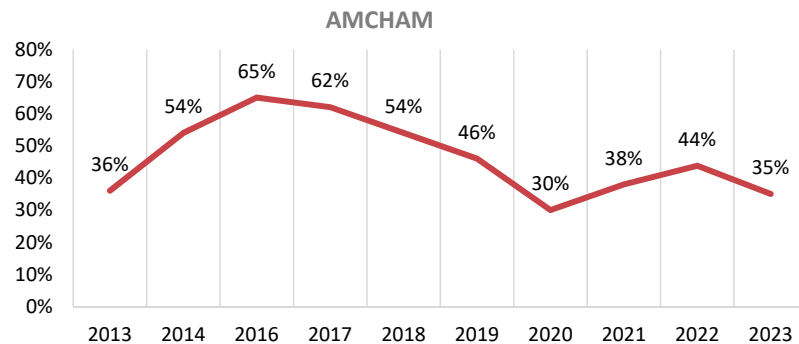
U poređenju sa MMP, AmCham članice imaju veći udeo žena na upravljačkim pozicijama. Konkretno, kod 47% članica, žene su na polovini ili više upravljačkih pozicija, dok otprilike podjednaki udeo (44%) navodi da između 11% i 49% rukovodećih pozicija u kompanije pripada ženama. S druge strane, većina MMP uopšte nema žene na upravljačkim pozicijama (34%), a u petini slučajeva žene su zastupljene na ovim pozicijama u procentu od 10% ili manje. Još petina MMP navodi da između 11% i 49% rukovodećih pozicija pripada ženama, dok je kod četvrtine (26%) ovaj procenat 50% ili veći.

Četiri od pet članica AmCham-a sprovodi dodatne aktivnosti za unapređenje upravljačkih praksi, koje idu iznad zakonskih zahteva. Najčešće fokusiraju svoje napore na etička pravila, reviziju i internu kontrolu, kao i antikorupcijske prakse. Kod mikro i malih preduzeća ovakve aktivnosti su manje zastupljene, pri čemu se samo oko četvrtine njih bavi sličnim inicijativama.

SIVA EKONOMIJA

Dok se od 2016. godine, smanjenje sive ekonomije nalazilo u padu sve do 2020. kada je palo na izmereni minimum (30%), nakon COVID-19 pandemije istraživanje ukazuje na ponovni rast relevantnosti nastavka reformi u ovoj oblasti. Ovaj fenomen je blisko povezan sa povećanjem obima elektronske trgovine tokom pandemije, što je posledično dovelo do toga da nelegalna trgovina putem interneta dobija sve više na značaju.

AMCHAM TREND: SMANJENJE SIVE EKONOMIJE KAO REFORMSKI PRIORITET

Iako siva ekonomija zauzima visoko treće mesto u listi prioriteta, vidi se izvestan napredak u odnosu na prethodnu godinu. Na ovo je svakako uticalo konzistentno sprovođenje aktivnosti iz Nacionalnog plana za suzbijanje sive ekonomije, uključujući reforme koje se tiču fiskalizacije, razvoj usluga bezgotovinskog plaćanja, ali i jačanje kapaciteta inspeksijskih organa za prepoznavanje i borbu protiv sive ekonomije.

Neki od izazova koje kompanije i dalje identifikuju kao prepreku daljoj sistemskoj borbi protiv sive ekonomije, jesu i dalje skromni ljudski i tehnički kapaciteti nadležnih organa koji bi trebalo da se uhvate u koštac sa sve složenijim slučajevima nelegalne trgovine i kršenja prava intelektualne svojine, nedovoljna stručna osposobljenost i profilisanost inspektora (posebno u oblastima koja zahtevaju posebna tehnička znanja, poput softverske piraterije), ali i izostanak sistemske saradnje između izvršnih i pravosudnih organa, koji je praćen čestim izostankom adekvatnih pravosudnih ishoda.

Saradnja privrede i državnih organa dovodi do optimalnih rezultata, što je posebno vidljivo u domenu zaštite prava intelektualne svojine. Zato je potrebno nastaviti u ovom smeru, kroz edukaciju, prenošenje tehničkih znanja, informacija i novih tehnologija od strane nosilaca prava intelektualne svojine na nadzorne organe.

AMCHAM SERBIA

A LEADER IN CHANGE